

FTAXP 14.15.15.
ӘОЖ 378
JEL I28; O15

<https://doi.org/10.46914/1562-2959-2024-1-2-482-495>

А.С. ИСАХОВА,¹

PhD, қауымдастырылған профессор.

e-mail: asisakhova@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-1523-1413

Р.Ж. ДҮЙСКЕНОВА,^{*2}

PhD, аға оқытушы.

*e-mail: raigul19@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-7011-8229

Ж.С. ДЮСЕМБИНОВА,³

Э.Ғ.М., аға оқытушысы.

e-mail: Sajpitin@mail.ru

ORCID ID: 0000-0001-5712-1290

В.В. МИЩЕНКО,⁴

Э.Ғ.Д., профессор.

e-mail: m.vitaly53@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-1449-3702

¹Алматы менеджмент университеті,

Алматы қ., Қазақстан

²Халықаралық көлік-гуманитарлық университеті,

Алматы қ., Қазақстан

³Әлихан Бөкейхан университеті,

Семей қ., Қазақстан.

⁴Алтай мемлекеттік университеті,

Барнаул қ., Ресей

ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУ ҚЫЗМЕТІНДЕГІ ЖАҒАНДЫҚ ТРЕНДТЕРДІҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ

Андапта

Мақалада жоғары білім беру қызметтеріндегі тенденцияларды дамытудың озық тәжірибелері талқыланады. Білім беру реформасы елдің басым міндеттерінің қатарына кіреді және дәл солай тұрақтылықты сақтап келеді. Бірақ реформалау бойынша ауқымды күш-жігерге қарамастан, білім беру нарығының барлық деңгейлеріндегі білім беру қызметтері мен корпусының ПОҚ сапасы соңғы онжылдықтарда шамалы ғана өсті. Қазақстандағы Covid-19-бен байланысты Карантин – білім берудегі осы кемшіліктерді нақты анықтаған және бұрын жүргізілген реформалар траекториясының қателігін көрсеткен объективке айналды. Бюджет қаражаты тиімсіз пайдаланылғанын түсіну үшін көп уақыт қажет болды. Пандемия білім беру жүйесіндегі ең әлсіз жерлерді анықтады. Педагогтердің көпшілігінің онлайн-форматта жұмыс істеу мүмкіндігі біздің цифрландыруға және білім беру саласындағы жаһандану дәуірінде бұрын-соңды болмаған ауқымды өзгерістерге көшуге дайын емес екенімізді растады. Әлеуметтік алыстау және пандемиядан кейінгі кезеңде білім беру нарығын одан әрі дамыту перспективаларын бөлу өте өзекті. Халықаралық білім беру талаптарының қазіргі жағдайында қазақстандық жоғары білім нарығы дамудың көптеген өзекті бағыттары мен перспективаларына ие болды, бірақ бүгінгі таңда көптеген әдістер, нысандар, тетіктер, құралдар, ұйымдық-құрылымдық қайта құрулар ұлттық ерекшеліктері бар білім беру саласындағы мемлекеттік басымдықтарды, ғалымдардың ғылыми зерттеулерін, тұтынушылардың сұранысын, негізгі бағыттарын ескере отырып, оларды жақсартуды және түзетуді талап етеді. Жұмыс берушілердің ұсыныстары мен сұраныстары көбінесе жоғары оқу орындарының тепе-теңдік сұранысы мен ұсынысына сәйкес келмейді, сондықтан бұл зерттеу бүгінгі таңда өзекті және Қазақстандағы білім беру трендтерін іске асыру бойынша одан әрі зерттеулер мен мәселелерді шешуді қажет етеді.

Тірек сөздер: шетелдік тәжірибе, жоғары білім, білім беру трендтері, қызметтер, жаһандық трендтер, білім беруді жаппай қалыптастыру, реформалар.

Кіріспе

Тәуелсіздік кезеңінде ауқымды экономикалық, әлеуметтік және демографиялық өзгерістер қазақстандық білім беруде үлкен құрылымдық өзгерістерге алып келді. Бүгінгі күні білім беру университеттегі формальды оқытумен ғана сәйкестендірілмейді, егер олардың мақсаты жеке адамға жаңа білімді беру және жаңа дағдыларды дамыту болса, онда мұндай іс-шаралар білім беру ретінде түсіндіріледі. Енді біз прогрессивті білім беру қызметтің барлық белгілерімен сипатталатынын, ал білім беру енді тек әлеуметтік институт ретінде емес, сонымен қатар қоғам мүшелерінің белгілі бір қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған білім беру қызметі ретінде қабылданатынын айта аламыз. Білім беру жүйесінде ақылы білім беру енгізілгеннен кейін Қазақстанның білім нарығының қалыптасуы жүзеге асады. Білім беру нарығын қалыптастыру тәжірибесін жалпылау, қазақстандық білім беру нарығына фрагменттік немесе жанама сілтемелерді жүйелеу, оның дамуының жалпы көрінісін қайта құру үшін соңғы жылдарда қабылданған өзгерістер нормативтік құқықтық актілер негізінде өте өзекті.

Әдебиетке шолу

Өнімдер мен қызметтер нарығының тұжырымдамаларына сәйкес теориясы мен әдіснамасының негіздемелеріне байланысты шетелдік авторлар баға жетпес үлес қосты: G. Psacharopoulos, H.A. Patrinos, Б. Джонстоун, Г. Хакен, Б.Л. Вульфсон, А.М. Хауптман; К. Макриди, Р. Райфельд және басқалары, мақалада шетелдік ғалымдардан басқа ресейлік авторлардың жоғары мектебінің ғылыми еңбектері де қаралды: Д.С. Лунина, П.В. Удовиченко, М.М. Третьякова, Т.А. Фролова, С.И. Ожегова, Н.Ю. Шведова, В.А. Безруких, Л.С. Болотова, И.Д. Глебова, Н.А. Воронова, Т.В. Сидорина, П.И. Третьякова, М.В. Самодурова, И.В. Соорвина, Н.К. Шеметова, Т.Н. Блинова, О.Ю. Макарова, Е.С. Горбатко, Н.Г. Малошонока, И.А. Щеглова, Д.С. Лунина, П.В. Удовиченко, М.М. Третьякова, О.В. Орусова, Я.И. Кузьминова, П.С. Фрумина, И.В. Сорокина, И.В. Абанкина, Г.Д. Дмитриева, И. Майбурова, В.С. Иванова, И.Г. Животовская, С. Буянский, И. Ломова, Ю. Дубовицких, В.Г. Садкова, О.А. Силаева, Т.Б. Брехова және тағы басқалары.

Жарияланымдар мен зерттеулердің маңыздылығымен бірге білім беру анықтамасын айқындаудың бірнеше тәсілдері бойынша көп бағытты пікірталастар мен әдіснамалық базаны қалыптастыру арқылы қайта қарастыру керектігі, сонымен қатар қазақстандық білім беру нарығының қызметтерін жариялаудың фрагменттік сипаттамалары бойынша толықтай қарастыру керектігі өзекті мәселе ретінде қарастырылды.

Материалдар мен әдістер

Мақалада зерттеудің жалпылама ғылыми әдістемелері қолданылды: талдау, гипотезалар, синтез, салыстырмалы және статистикалық түрде талдау. Сонымен қатар зерттеуді толық жүргізу мақсатында шетелдік білім беру жүйесіне салыстырмалы талдау жүргізілген. Ал Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінің әлемдік білім беру аренасындағы деңгейін анықтау мақсатында статистикалық талдау құралдары қолданылды.

Негізгі ережелер

Жоғары білім беру жүйесінің даму мәселелерін зерттеу Қазақстан Республикасының жоғары білім беру жүйесінде туындайтын адам факторының рөлін және оған қойылатын талаптарды өзгерту позициясынан ерекше өзекті болып табылады. Кәсіби мамандарды даярлауға деген көзқарастың өзгеруі әлеуметтік-экономикалық ортаның динамикасымен, экономикалық және әлеуметтік жүйелердің қызмет етуінің инновациялық формаларымен анықталады.

Бәсекеге қабілетті жоғары білім секторын қалыптастыру Қазақстан Республикасындағы жоғары оқу орындарын стратегиялық басқарудың тиімді жүйесін құрумен тығыз байланысты.

Нәтижелер мен талқылау

Жоғарғы оқу орындарының (бұдан әрі – ЖОО) әлемдік қауымдастықтық экономикасының дамуына қосқан үлесі бойынша маңыздылығы оның дамуында айқын көрінеді [1]. Бұл, шын мәнінде, прогрессивті нарықтық қатынастарға көшуді сәтті еңсерген барлық мемлекеттердің

университеттердегі білім беру саласын экономиканың басым секторы ретінде бағалағанын көрсетеді. Бастауыш және орта білімнен айырмашылығы, жоғары оқу орындарында, оның ішінде дамыған елдерде білім кең таралған деп саналмайды [2]. Қазір әлемде осы салада тиісті үлгілер қалыптасты:

Американдық үлгі: орта білім беру мекемесі – орта оқу орны – жоғары орта, орта білім беру мекемесі – екі жылдық институт – институт құрылымындағы төрт жылдық институт – магистратура – докторантура [3].

Француз үлгісі: колледж – технологиялық, кәсіптік және жалпы білім беретін лицей – университет – магистратура – PhD.

Неміс үлгісі: жалпы орта білім беретін мекеме – орта мектеп, гимназия, негізгі орта оқу орны – университет – институт – PhD.

Ағылшын моделі: қосылған орта білім беру мекемесі – грамматика және прогрессивті мектеп – колледж – институт – магистратура – докторантура.

Батыс еуропалық үлгілер академиялық білімнің элиталық дәрежесіне бағытталған оқу орындарының маңызды спецификалық беделімен сипатталады. Сонымен қатар жалпы білім беретін оқуды шектеулі қамтамасыз ететін орта оқу орындары да бар.

Азиялық модель: ескі дәстүрлерді жаңаларымен және технологиялық прогрестің қажеттіліктерімен араластыру, электроникамен иероглифтердің бірлігіне кепілдік беру [4].

Орыс үлгісі: жалпы білім беретін мектеп – орта мектеп – колледж – университет – аспирантура – докторантура.

Бірқатар факторларға байланысты университеттердің 4 негізгі моделі қарастырылады:

- 1) либералды (типтік өкілі – АҚШ);
- 2) әлеуметтік және корпоративтік (өкіл – Германия);
- 3) корпоративтік-патерналистік (типтік өкілі – Жапония);
- 4) мемлекеттік-патерналистік (типтік өкілі – Ресей).

Берілген 1-ші кестеде шет елдердің беделді жоғары оқу орындары ұсынылған.

Кесте 1 – Шетелдердің брендтік беделді жоғарғы оқу орындары

Елдің атауы	Беделді жоғарғы оқу орындары
Англия	Оксфорд, Кембридж, Лондон университеті және басқалары.
АҚШ	Гарвард, Массачусетс, Стэнфорд, Калифорния, Принстон, Чикаго университеттері
Австралия	Сидней, Мельбурн Аделаида және басқалары.
Канада	Университеттер: Waterloo, McMaster, York, McGill
Жаңа Зеландия	Виктория университеті, Окленд университеті, Вайкато университеті,
Германия	Гумбольдт университеті, Берлин университеті (1810)
Франция	де Франс колледжі (1530).
Жапония	Токио (1877), Киотода, Саппоро.
Дания	Копенгаген, Ольборг, Орхус, Оденс және Роскилл, Корольдік ветеринарлық және ауылшаруашылық университеттері, Дания техникалық мектебі және инженерлік академиясы.
Италия	Милан политехникалық университеті, Болон университеті, Римдегі Ла Сапиенца университеті.
Греция	QS Rankings Афиныдағы Ұлттық техникалық университеті, Салоникидегі Аристотель университеті, Афины университеті бағаланады
Испания	Барселона университеті, Барселонаның тәуелсіз университеті, Мадридтің тәуелсіз университеті
Аргентин, Үндістан, Тайвань	Буэнос-Айрес университеті, Бангалордағы үнді ғылыми институты, Тайвань ұлттық университеті
Словения	Любляна университеті (Univerza v Ljubljani), Марибора университеті (Univerza v Mariboru), Жаңа Горица университеті (Univerza v Novi Gorici). Альма Матер Европа; Еуропа-Жерорта теңізі университеті.
Ресей	Л. Н. Ломоносов атындағы ММУ
Ескертпе: Авторлармен құрастырылды.	

Көрсетілген 1 және 2-кестелерде ең алдымен АҚШ, Англия, Еуропа, Жапония, Тайвань, Ресей университеттері кіретін әлемдегі беделді деген университеттер қарастырылған. Айқындап тоқталатын болсақ, әр елде білім берудің өзіндік ерекшеліктерінің бар екенән көре аламыз [5].

Кесте 2 – Шетелдік жоғары оқу орындардың трендтерінің даму ерекшеліктері

Елдің атауы	Жоғары оқу орындарының саны және меншік жағдайы	Сипаттамасы, оқыту түрлері мен мерзімдері
Ұлыбритания	40 университет	Білім министрлігі білім беруді бақылап отырады, жергілікті билік, жеке инвесторлар қаржылай көмек береді; профессорлық-оқытушылық құрам (бұдан әрі ПОК) мемлекеттік төлем шкаласы, бакалавр, 2 жазғы ІВ курсы, магистратура, PhD, ФЖК
АҚШ	Мемлекеттік және жеке меншік жоғары оқу орындары	Тар мамандандыру.
Австралия	37 мемлекеттік және 2 жеке меншік университет	Мидней университетіндегі 180 оқыту бағдарламалары жаңашылдықпен, икемділікпен айқындалады, 2 дәрежелі деп танылады (35 мың студент бар).
Канада	78 жеке меншік университет	Жеке меншік университеттері, бакалавр 6-8 семестрді керек етеді, студенттердің 50 пайызы оқу үшін несие алады. Оқуын аяқтағаннан кейін Канадада 3 жылға дейін жұмыс жасау құқығы бар.
Жаңа Зеландия	8 мемлекеттік университет	Мемлекеттік қаржыландыру және оқыту сапасын бақылау.
Германия	320 мемлекеттік университет	Бакалавриат (8–12 семестр), магистрлік және докторлық бағдарламалар.
Нидерланды	13, оның ішінде 3 жеке меншік, шіркеулік және 3 техникалық ЖОО, 7 мемлекеттік университет	6 жыл бакалаврды оқу.
Франция	Мемлекеттік 77 (мемлекет тарапынан бақылау), барлығы 450 жоғары оқу орны.	27 академия бар. Академияны – ректор басқарады. 1-ші кезеңде 2 жылға созылады. 2-ші кезеңде 2–3 жыл ғылыми-техникалық пәндерді тереңдеп зерттеу немесе магистрлік және докторлық бағдарламалар бойынша оқиды (3–4 жыл). Инженерлердің ЖО инженер біліктілігін алу мүмкіндігі бар (5 жыл).
Жапония	400 ЖОО	В Японии 400 жоғары оқу орны бар, соның ишінде «студент-зерттеуші» (кэнкюсэй) мәртебесі бар оқу орындары да бар. Жоғары білім беру жүйесінде білім алудың түрлі мерзімдері бар: қысқа мерзімді бағдарламалар – 1 жыл, стандартты оқу мерзімі бар институтта – 4 жыл, медициналық бағдарламалар – 6 жыл; қысқа мерзімді жоғары оқу орындары – 2 жыл; магистратура – 2 жыл және докторантура – 5 жыл.
Дания	Мемлекеттік те, жеке меншік те жоғары оқу орындары бар	Елдегі білім беру шығындары жалпы ішкі өнімнің 8,3 пайызын құрайды. 11 оқу орны кәсіби жоғары оқу орындары болып табылады, олар ұзақтығына байланысты әртүрлі бағдарламаларды ұсынады. Абсолютті оқу бағыты 4–5 жыл болады және Kandidaat дипломын береді. Сонымен қатар, 3 деңгейлі даярлық және арнайы жазғы жоғары оқу орындары бар.
Швеция	30 университет, оның ішінде 7 мемлекеттік	Институттарда ерекше арнайы курстар өткізіледі, оқыту тегін жүргізіледі. Шетелдік оқушыларға экономикалық көмек көрсету бағдарламалары да бар. Олар 2 жылдық аяқтау туралы диплом алып, 3 жылдық бакалавр, 4 жылдық магистратура бағдарламаларына қатысады. Құқықтану және дәрілік факультеттерде дәрежелерді алу мерзімі бір жылға, медициналық факультеттерде бұл мерзім 2–2,6 жылға артады. Бакалавр дегеніміз 120 кредиттік, магистратура дегеніміз 160 кредиттік бағдарламаларға сәйкес келеді.
Словения	3 мемлекеттік ЖОО, 47 жеке меншік арнайы ЖОО	Жоғары оқу орындары өздеріне 3 дәрежелі ЖОО сатысын қамтиды.

Ескертпе: Авторлармен құрастырылды.

Сонымен Еуропа мемлекеттерінде жоғары білім беруді бақылап бағалаудың муниципалды жүйесі басым екендігін көруге болады [6].

Бұл жерде «сапа белгісі» одан да маңызды, өйткені барлық еуропалық елдерде осы муниципалды белгісі бар дипломдар ғана қабылданады. Жоғары білімнің муниципалды бақылауы 2 дипломға (француз және шетел) рұқсат береді.

Әлемдік аренадағы ерекшелігі – бұл дәстүрлі формалар мен қатынастарды сақтайтын және жаңғыртатын ең консервативті институттардың бірі, ал екінші жағынан, ол экономиканың болашағын анықтайтын ең маңызды инновациялар мен озық тәжірибелерді жаңғырту орталығына айналуға.

Кейбір жаһандық үрдістер қоғам дамуына әсер ететін мәселелер мен факторлардың әсерінен қалыптасты [7]. Ғылыми зерттеулердегі үздік ЖОО-ны талдау негізінде келесі жаһандық тенденциялар анықталды:

1. Білім берудің жаһандануы. Бұл тәрбиелік міндеттерді табысты шешу жалпы адамзаттық құндылықтарға баса назар аударғанда, барлық елдер мен халықтардың жемісті ынтымақтастығын кеңейте отырып, әлеуметтік жүйелердегі, саяси, идеологиялық және басқа да нанымдардағы айырмашылықтарға назар аудармай; студенттер арасындағы мәдениетаралық қарым-қатынас дағдылары жоғары оқу орындарында және толеранттылықта айтарлықтай кең таралуда. Ал бұл білімнің кең тараған бірігуіне байланысты, соның нәтижесінде ұлттық бағдарламалардың халықаралық бағдарламаларға ауысуы және оқу орындарының әлемдік кеңістігіне өтуі. Жаһандану кезіндегі білім беру процестері ЖОО-да ұлттық білім беру жүйесін біріздендірудің жеке аймақтарының қалыптасуына әкеледі [8].

Сонымен егер біз тек еуропалық емес, көптеген елдер қосылған Болон процесін енгізудің мысалын қарастыратын болсақ, бұл әртүрлі университеттерде бакалавриат пен магистратураның жаһандануын дамытуға үлкен серпін берді, ақпараттық технологиялар мен цифрландыру тенденциялары, бакавалвриат пен магистратура үшін жаңа бәсекелестік артықшылықтар дамуда.

Бүгінгі таңда пандемия жаһандану ауқымына түзетулер енгізгенін атап өткім келеді, оның салдары ұлттық жаһандық білім арасындағы тепе-теңдікті өзгерту, халықаралық академиялық ұтқырлықты төмендету арқылы ұзақ мерзімді болуы мүмкін, сонымен бірге жоғары сұранысқа ие ұлттық аймақтық деңгейде білім беру пандемияға дейін шетелдік университеттерге бағытталған студенттерден өсті.

2. Білім берудің бірегейлігі және элитизмі. Дүние жүзіндегі көптеген елдердің әлеуметтік-бағдарланған саясатының арқасында білім беруді массаландыру жоғары білім берудегі әлемдік үрдіске айналды. Сонымен, дамыған елдерде халықтың елу пайызға дейіні университеттік білім беру жүйесі арқылы білім алады, бұл өз алдына экономиканың маңызды саласы, экономиканың барлық салалары үшін ғылыми білім мен интеллектуалды кадрлардың кілті ретінде қарастырылады.

Еуропа елдерінде біртұтас жоғары білім кеңістігін ұйымдастырудың Болон процесін ескере отырып, жоғары білім дәстүрлі түрде 2 түрге бөлінеді [9].

Жоғарғы оқу орнында оқу барған сайын кең таралуда, халықтың шамамен 40 пайызға жуығы «үлкен жиырмалық» елдерінде, ал Ресейде, Канадада, Жапонияда және Оңтүстік Кореяда 55 пайыздан асады. Экономикасы дамыған елдерде жоғары оқу орындарына түскен талапкерлердің үлесі қазірдің өзінде 57%, ал АҚШ-та 85% құрайды.

Жыл сайын жоғары оқу орындарында студенттердің саны қарқынды түрде өсіп келеді, оның дәлелі кейбір университеттік желілерде бүгінде 300 мыңға жуық студент бар. Жоғарғы оқу орындарында оқитын түрлі ел студенттерінің санын 2021–2022 жж. бойынша талдадық, нәтижесі төмендегі 3-ші кестеде ұсынылған.

4-ші кестеден жоғары оқу орындарының қоғам экономикасына әсері мен олардың санының неғұрлым көптігінің әсері, жоғары оқу орындарының білім берудегі даму қарқыны байқалады. Мысалға, Англияда жоғары оқу орындарының санының екі есеге артуы аймақтарда жан басына шаққандағы ЖІӨ-нің 50% арттырады [9].

Кесте 3 – 2021–2022 жж. жоғары оқу орындарында оқитын түрлі елдер бойынша студенттер саны.

Көрсеткіштер	АҚШ	Малайзия	Франция	Ресей	Қазақстан	Қытай
Студенттер саны	22.5 млн	1.75 млн	2.76 млн	4.2 млн	0.54 млн	47 млн
Халықтың жалпы санынан студенттердің үлесі	6,5%	4,0%	4,0%	3,0%	3%	2,8%
Ескертпе: [10] дереккөз бойынша құрастырылды.						

3-ші кестеден көріп отырғанымыздай 2021–2022 жж. ҚР жоғары оқу орындарында оқығандар – 3% құраған, ал АҚШ-та бүкіл халықтың 6,5%-ы оқығанын көреміз [10]. Жоғары оқу орындарында ұсынатын масштабты кеңейту, сапаны жақсарту міндетін алға қояды. Жоғары білімнің жалғасын тауып өсіп келе жатқан массасы кезінде жоғары оқу орындарын қаржыландыру мәселесі де ерекшеленеді, бұл кейбір жоғары оқу орындарын инфрақұрылымға, материалдық-техникалық базаға, мемлекет аралық әріптестікке, ПОҚ кәсіпқойлығының өсуіне инвестицияларды азайтуға, ал үкіметтерді бюджет қаражатын бөлуге неғұрлым қатаң және салмақты түрде қарауға мәжбүр етеді, шын мәнісінде мемлекет қаншалықты дамығанын сол елдегі жоғары оқу орындарының көптігінен білуге болады, оның дәлелін 4-ші кестеде берілген.

Кесте 4 – 2021–2022 жж. жоғары оқу орындарының саны

Көрсеткіштер	Малайзия	АҚШ	Франция	Ресей	Қазақстан	Қытай
Жоғары оқу орындарының саны	494	4360	562	1171	124	2596
1 млн тұрғынға шаққандағы ЖОО саны	19	15	9	8	7	2
Ескертпе: [10] дереккөз бойынша құрастырылды.						

Сонымен қатар соңғы уақыттардағы трендтің бірі жаппай феномен – жаппай ашық онлайн курстар (бұдан әрі – MOOC Massive Open Online Courses), Гарвард, MIT және Беркли – EdX, Udacity немесе Coursera бірлескен жобалары және тағы басқалары. Тек жеті жыл ішінде, яғни 2021 жылға қарай ашылған онлайн курстар 900 университетті қамтыды және әлемнің түкпір-түкпірінен 101 миллион қолданушыны жинай алды [11].

Сонымен қатар білім беруді цифрландыру білім беру ұйымдарының осы даму процесін жеделдетеді, сонымен бірге білім берудің жаппай таралуына кері әсерін тигізуі мүмкін, бұл оның сапасын төмендетуге бейім болуы мүмкін; университеттердің белгілі бір беделін түсіру елдердің тұрғындары арасында жоғары білімге сұраныстың төмендеуі, университеттердің тұрақтылығына қауіп төндіреді. Сондықтан жаңа драйвер халықтың шағын тобына бағдарланатын және жоғары оқу орындарының элиталық қағидатын қайтаратын «жаңа элиталық» білім беру идеясы болады деп болжауға болады, ал ол күндізгі (офлайн) білім берудің бірегей сараптамалық деңгейінде іске асырылатын болады.

3. Жаһандық даму тенденциялары Шығыс Еуропадағы, Австралиядағы, Африкадағы, Оңтүстік Америка мен Қытай, Англия мен Сингапур, Германия, Израиль сияқты университеттерді реформалау мен жаңғыртуға алып келеді.

4. Қазіргі уақытта мемлекеттердің барлық түрлерінің үкіметаралық ұйымдарының интеграциялану процесі жүріп жатыр. ЮНЕСКО – Біріккен ұлттар ұйымының (бұдан әрі – БҰҰ) арнайы агенттігі, ол орта жоғары оқу орындарының бакалавриат пен магистратураның оң таралуына ықпал етеді.

5. Дүниежүзілік білім беру жүйесін негізінен бос байланысы бар, құрамдас бөліктердің жүйелілігі және нормативтік реттеудің вариативтілігі бар «әлеуметтік» деп айтуға болады, яғни ол жүйеліліктің негізгі белгілеріне жауап береді. Алдымен, университет дегеніміз әртүрлі сипаттамалық деңгейлердің өзара байланысты компоненттерінің көптігі. Олардың қатарына негізгі университеттермен, ұлттық және аймақтық ЖОО-мен ұзақ мерзімді, халықаралық серіктестіктер орнататын институттар жатады, олар ЮНЕСКО және БҰҰ қамқорлығымен бірыңғай, жаһандық стратегиялық жүйе стратегиясын бірлесіп әзірлейді.

Екіншіден, әлемдік білім беруде қаржылық, саяси қоғамдық жүйелерге қатысты бірлік, автономия белгілері байқалады. Бұл процестердің негізі Жалпыға бірдей танылған академиялық

еркіндік пен демократияның, әдетте институттардың жұмысын реттейтін және халықаралық форумдарда қабылданатын, білім берудің қалыптасу мүмкіндіктерін анықтайтын және өз еркімен қабылдайтын халықаралық нормативтік-құқықтық құжаттардың мемлекет үшін барған сайын нормативтік мәнге ие болуы болып табылады. Үшіншіден, жаһандық білім беру жүйесі өзінің құрылымдық құрамдас бөліктерін, үлгілерін және оның қызметін реттейтін жалпы қабылданған шараларды ұдайы жаңғырту нәтижесінде қол жеткізілген тұрақтылық сияқты жүйелілік қасиетіне ие болып келеді.

Еуропалық Одақ елдерінде бірнеше ондаған жылдар ішінде білім беру саласында кешенді саясат әзірленіп, жүзеге асырылды, басқаруды үйлестіру үшін ұлттықтан жоғары университеттер қалыптасты. Экстенсивті даму ЕО-ның дәлелді ұлттық бағдарламаларының (COMETT, ERASMUS, LINGUA, SOCRATES т.б.) көмегімен институттардың екіжақты және көпжақты ғылыми-педагогикалық ынтымақтастығына, оқытушылар мен студенттердің өзара алмасуына әкелді [12].

6. Білім беруді ізгілендіру, шын мәнінде, білім ошағы жеке тұлғаның өзінің жеке әлеуеті мен мүмкіндіктері бар жеке тұлғаға айналуын білдіреді, бұл шын мәнінде критерийлерді құру қажеттілігіне әкеледі. Жеке тұлғаның жеке білім беру бағыты институттағы оқу процесін жүзеге асырудың қажетті талабына айналады. Оқытуда тұлғаның қалыптасуы басым бола бастайды.

7. Жоғары білім беруге әсер ететін маңызды фактор – қоғамды демократияландыру. Бүгінгі таңда жеке тұлғаны олардың мүдделерін ескере отырып дамыту идеясы білім беру қызметтерін тұтынушының еркін таңдау құқығын және мұғалімнің шығармашылық еркіндік құқығын жүзеге асыру арқылы жүзеге асырылады.

Білім беруді демократияландырудың заманауи нысандарының бірі әлемнің жетекші университеттері пайдаланушылардың кең ауқымы үшін ешқандай шектеусіз ашық цифрлық платформаларда орналастырған көптеген ашық білім беру курстарының феноменінің пайда болуы болды. Бұл университеттерге білім берудегі барлық институционалдық шекараларды енсеруге, білім беру мекемелерінің жаһандық кеңістігінде өзін танытуға және білім беру мазмұнын әлемнің кез келген нүктесінен кез келген пайдаланушыға қолжетімді етуге мүмкіндік берді. Шамасы, білім беруді одан әрі демократияландыру ұйымдастырушылық-басқару элементінен басқа, білім беруді цифрландыру мүмкіндіктерінің үнемі ұлғаюымен байланысты болады.

8. Білім беруді стандарттау. Ұлттық білім беру жүйелері тарапынан қазіргі университеттегі «стандарттау» мәселелеріне, яғни университеттер қызметіндегі ережелерге, стандарттарға үлкен мән беріледі.

9. Көп деңгейлі білім беру. Онда бакалавр – мамандығы бойынша жұмысқа орналасу үшін қажетті жедел, міндетті практикаға бағытталған дайындықтан өткен маман. Шебер дегеніміз – неғұрлым базалық, сонымен қатар дерексіз теориялық дайындық нәтижесінде белгілі бір модульдер жиынтығы шеңберінде білімнің тұтас бейнесін дербес синтездеу дағдысы бар, принцип бойынша кез-келген білімге еруге қабілетті адам. Жетекші азиялық жоғары білім Жапонияда еуропалық екі деңгейлі құрылым ретінде ұсынылған. Жапониядағы университеттік білім беру жүйесінде оқу орындары бар: толық циклді институттар, жеделдетілген цикл институттары, колледждер және техникалық университеттер. Жапон институттарында әлемдік «студент-зерттеуші» (кенкюсей) мәртебесі бар. Бұл, шын мәнінде, ғылыми атақ алған ЖОО студенті 0,5–1 оқу жылы бағытында таңдаған нақты білім саласы бойынша ғылыми-зерттеу жұмыстарына қатысуы ықтимал дегенді білдіреді, халықтың 42%-ы жоғары білімді болып келеді.

10. Бір білім беру ұйымындағы білім беру қызметтерінің алуан түрлілігін білдіретін, ЖОО қызметінің барлық түрлері бойынша құрылымдардың саралануына әкелетін әртараптандыру университеттердің жұмыс істеуі мен дамуының объективті тенденциясы болып табылады.

11. Үздіксіз білім беру жаңа өнімдер мен қызметтердің енгізілуіне ілесу үшін жаңа білім алуды білдіреді.

Білім беру бүгінде және болашақта адамның туғаннан өлгенге дейінгі өмірінің барлық циклдерінде дамуын қолдаудың әлеуметтік формальды процесінің сипатына ие болды. Мұның қажеттілігі техникалық, технологиялық және ақпараттық прогресстің жеделдетілген процестерімен ғана емес, сонымен бірге әлеуметтік-экономикалық және демографиялық

дамудың ерекшеліктерімен де байланысты болады. Сондықтан динамикалық өзгермелі қоғамда үздіксіз білім беру оның дамуының ажырамас факторына айналады. Өмір бойы білім берудің институционализациясы әртүрлі формада және әртүрлі деңгейде жүреді. Білім берудің сабақтастығы тік (көпдеңгейлі) және көлденең (көпдеңгейлі бағдарламаларда параллельді оқыту, өздігінен білім алу) жазықтықта да қалыптасады. Әртүрлі қызмет салаларында және еңбек нарығының сегменттерінде үздіксіз білім беру жүйесін құру процестері іске асырудың өзіндік формаларын табуда [13].

Осының аясында Қазақстан қарама-қайшылықты көрсетеді: бүгінде адам капиталы ұлттық байлықтың жартысына жуығын құрайды (Дүниежүзілік банктің мәліметтері бойынша 48%).

Еңбек нарығының өзгермелі қажеттіліктеріне жауап ретінде білім беру саласы барған сайын көп деңгейлі және көп форматты болады. Формальды біліммен және қосымша білім беретін негізгі біліммен белсенді бәсекеге түсе бастаған бейресми білім әсіресе қарқынды дамып келеді (бүгінгі таңда әлеуметтік желілердегі education тегіне кірсеңіз, сапасы мен өңдеу тереңдігі әртүрлі миллиондаған білім беру мазмұнымен бейнелерді табасыз). Егер университеттер ұсынылатын білім беру қызметтерінің спектрін әртараптандырып, еңбек нарығының қажеттіліктері үшін үздіксіз білім беру жүйесін құра алмаса және заманауи цифрлық технологиялар негізінде әртүрлі жастағы азаматтарды оқыта алмаса, университеттердің бұл қызметтік процестері арта қалып кету қаупі бар. Сондықтан университеттер жеке тұлғаның «өмір бойы» білім алуы үшін бәсекеге қабілетті жағдайлар жасай отырып, белсенді түрде әрекет етуге мәжбүр болды. Бұл нақты тәжірибеге бағдарланған оқытуды қамтамасыз ететін, білім беру бағдарламаларын еңбек нарығының қажеттіліктеріне бағдарлайтын, оқу пәндерінің мазмұны, теориялық оқыту мен заманауи, практикалық оқыту арасындағы алшақтықты азайтатын қосымша білім беру бағдарламаларының әртүрлі түрлерін әзірлеудің рөлі артып келеді деген сөз артады. Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруді қалыптастыру университеттерді реформалаудың маңызды нюансы болып табылады, оның басқаруы мен жұмыс істеуіне айтарлықтай әсер етеді. Кейбір батыстық педагогтар шын мәнінде көптеген оқу орындарында оқу ұзақтығы 3–4 жыл, ал кәсіби маман ретінде оқуды аяқтау олардың жұмыс барысында әдейі жүзеге асырылады деп есептейді [14].

Соңғы онжылдықтарда бірте-бірте дамып келе жатқан және қазір «цифрлық революцияға» әкелген білім беруді технологияландыру білім беруді дамытудың жетекші трендіне айналды. МББ студенттері гуманитарлық немесе әлеуметтік ғылым салаларын пропорционалды емес тандайды: Англияда, Францияда – 55%, Швецияда – 53%, Италияда – 58% [15]. Еуропалық Одақтың барлық елдерінде соңғы онжылдықта мекемелер аудандық және облыстық билік органдарының, сондай-ақ бизнестің көмегімен инновациялық парктер мен технопарктерді құруда.

Қазіргі қалыптасу кезеңі жоғары оқу орындарында кәсіпорындардың сұраныстарына бағытталған зерттеу жұмыстарын ұлғайтуды. Оқу-ғылыми-өндірістік бірлестіктер құрылады, мысалы, технополистер деп аталады, олардың өзегі институттар [16].

Бұл жүйелер экономиканың білімді қажет ететін салаларында кәсіби кадрларды даярлау, ғылыми зерттеулер жүргізу және олардың нәтижелерін өнеркәсіптік өңдеу функцияларын біріктіреді. Біріншіден, ақпараттық және қазір цифрлық технологиялар білім беру кеңістігі мен конфигурациясын түбегейлі өзгертті, жаңа оқу орындарын дамытады. Кейбір сарапшылар технологиялық процесті «инновация көшкіні» деп атаған инновациялық онлайн жобалар пайда болды: оқытуды үйлестіру, оқу үдерісін, оқу нәтижелерін бағалау және сертификаттау бойынша шешімдерді енгізуге арналған бірқатар ақпараттық платформалар, педагогикалық қызметкерлерге арналған әлеуметтік желілер және студенттер, ғылыми қызметкерлер мен жұмыс берушілер және т.б. Білім беру цифрлық стартаптары жоғары оқу орындарында оқыту кезінде тиімді екені анықталды [17].

Соңғы уақытқа дейін бұл бәсекелестіктің күшеюіне және университеттердің қолданыстағы үлгілерінің сөзсіз өзгеруіне әкелуі керек деп есептелді. Алайда бүгінде, бір түнде цифрландыру білім беруді дамытудың ғана емес, сонымен қатар оның жұмыс істеу мүмкіндігін қамтамасыз етудің негізгі тетігі болған пандемия жағдайында оны одан әрі цифрландырудың келешегі бұлыңғыр болып шықты. 2020 ж. Gallup-тің 4000-нан астам студентке жүргізген сауалнамасына сәйкес, ұлттық статистиканы көрсету үшін арнайы калибрленген үлгіні пайдалана отырып,

44% оқыту онлайн форматқа көшкендіктен сәл нашарлағанын айтты, ал тағы 16% «әлдеқайда нашар» деді. Ұқсас бағалауларды ресейлік студенттер арасында жүргізілген сауалнамалардың нәтижелері көрсетіп отыр, олардың арасында бетпе-бет оқытудан гөрі электронды оқыту форматын ұнататындардың үлесі 2020 жылдың сәуірінен шілдесіне дейін 36-дан 32%-ға дейін төмендеген. Мұғалімдер де осындай сыни пайымдаулар жасайды. Мұның салдары білім беру жүйесінің маңызды бөлігінің білім берудегі цифрлық технологияларды одан әрі кеңейтуден белгілі бір бас тартуы және аралас оқыту перспективасында инновациялық даму үрдістерін белгілейтін модельдер «цифрлық контрреволюцияның» айқын әсері болуы мүмкін. Дамыған елдерде білім берудің ілгерілеуі ғылыми-техникалық революцияның озық қадамының қажеттіліктерімен дәл байланысты болады.

Микроэлектрониканы, робототехниканы, биотехнологияны және одан да көп идеалды компьютерлік бағдарламаларды кеңінен енгізу өндіріс процесінде еңбек пен адамды алмастыруда және алдыңғы қатарлы қоғамдардың құрылымын, адамдардың өмірі мен психологиясын өзгертеді. Экономика салаларында оқытылатын және техникалық кадрлардың жұмысының жақындасу тенденциясы байқалады, өйткені қазіргі уақытта жұмысшының біліктілігі маңызды жалпы мәдени және кәсіптік білімдерді меңгеруді білдіреді.

Көптеген елдерде институттар іргелі зерттеулерді қаржыландыруды алады, көбінесе ғылыми зерттеу және техникалық конструкторлық жұмыстарды (бұдан әрі – ҒЗТҚЖ) қаржыландыру көлемін анықтау кезінде белгілі бір саладағы институт жұмысының сипаттамаларының сипаттамалары беріледі. Бұл көрсеткіштерге көбінесе мыналар жатады: ғылыми жарияланымдар, академиялық журналдардағы дәйексөздер көрсеткіші, ғылыми қызметкерлердің педагогикалық жұмыстағы ролі, магистратура мен докторантураның саны, жеке бөлімнен алынған инвестиция көлемі, халықаралық ғылыми жоспарлардағы ролі, ғылыми қызметкерлер саны бойынша ұлғайту керек.

Экономикалық өсудің негізгі факторы ретінде адами капиталды (бұдан әрі – АК) дамытудағы білімнің маңыздылығының артуы, ХХ ғасырда экономикалық дамудың қозғалтқышына айналды. Оны инвестициялау арқылы сіз өсімге қол жеткізе аласыз (жылына 3–4% немесе одан да көп өсу). Осыған байланысты қазіргі заманғы экономикадағы білім беру АК инвестициялық сала ретінде қарастырылады. 21 ғасырда инновациялық даму мен белгісіздіктің күшеюі жағдайында адами капиталдың маңыздылығы бұрынғыдан да артты. Сондықтан инновациялық белсенділікті тудыратын зияткерлік капитал маңызды элемент болып табылады [18].

Әлеуметтік-экономикалық тұрақсыздықтың күшеюіне қарамастан, соңғы онжылдықтарда білімге салынған инвестиция көлемі болды.

Басқа мемлекеттер жоғары білім беру шығындарының бір бөлігін субсидиялар арқылы қаржыландырады: Лесото (63%), Ботсвана (62%), Гамбия (58%) және Кабо-Верде (57%). Шағын елдерде (мысалы, Монако, Сент-Винсент және Гренадин аралдары, Теркс және Кайкос аралдары) жоғары оқу орындары жиі болмайды, ал ол жерде барлық муниципалдық шығындар кезеңмен оқитын студенттерге бөлінеді. Қазір ЕО елдерінің 2/3 бөлігінде институттар оқудың 1-ші циклында оқитын студенттерден ақы алуға құқылы; бұл жүйе, мысалы, Германияның бірнеше аумақтарында жұмыс істейді [19].

Кейбір Еуропа елдерінде мекемелерде экономикалық кеңістік сақталады. Көптеген штаттар оқуын уақытында аяқтамаған студенттерден қосымша ақы алады.

Батыс мемлекеттерінің өкіметтері жек меншік оқу орындарының нақты санын үнемдеп отыруды қалайды, мұнда Қазақстандағы сияқты мемлекеттік білім беру жүйесін бекітеді, ол басымдықтарға ие десе де болады. Дамыған елдердегі оқудың құнын төмендегі 5-ші кестеден көруге болады.

5-ші кестеге сүйенсек, АҚШ-тағы еуропалық институттарда оқу ақысы 15000–45000\$ басталады, ал Англияда 11000–45000\$ және Нидерландыда 2100–22700 \$ құрайды [20].

Білім беру тенденцияларын жақсарту және өзгерту бойынша халықаралық тәжірибені зерделеу мынаны анықтады:

- ♦ елдердің көпшілігі ЖОО алдына негізінен бірдей міндеттер қояды: ЖОО-ның қолжетімділігін, оның ішінде білім сапасын арттыру, сұранысты ескере отырып, кадрларды даярлады жақсарту, еңбек нарығы, экономиканың өзгермелі жағдайларына түлектердің бейімделу қабілетін арттыру мүмкіндігі; ОЖО қалыптастыру жеткілікті ұзақ мерзімді кезеңге ББ әзірлеу

негізінде жүзеге асырылады; білім беруді дамыту мақсаттары қоғамның сұранысын ескере отырып, мүмкіндігінше нақты анықталады;

♦ елдердің көпшілігі білім сапасын бағалау, жоғары оқу орындарын дамытудың басымдықтарын анықтау үшін алқалы органдарды құру және қолдау арқылы қоғамның пікірін ескеру қажет деген пікірде, яғни білім беру жүйесі мен қоғам мен экономиканың өзара байланысын дамытуы болды.

Кесте 5 – Еуропа және АҚШ, Ресей, Азия елдеріндегі университеттердің оқыту құндары

Елдер	Бакалавриат, мың \$	Магистратура, мың \$
АҚШ	\$14,000 - \$28,55	\$10,50 - \$45,50
Еуропа елдері		
Еуропа	\$0 - \$25,50	\$0 - \$10,50
Англия	\$10,000- \$41,000	\$7,000 - \$44,000
Германия	\$700 - \$15,50	\$500 - \$3,50
Франция	\$550 - \$11,50	\$350 – 19,50
Испания	\$600- \$ 6,00	\$1,5- \$12,00
Нидерланды	\$2,70 - \$15,000*	\$9,100 - \$22,50
Норвегия	\$70 -\$11,40	\$70 -\$11,40
Швейцария	\$500 - \$25,50	\$4,5 0 - \$15,50
Италия	\$500 - \$20,00	\$5,00- \$21,00
Австрия	\$450 - \$3,50	\$450 - \$3,50
Финляндия	\$12,000 - \$19,50	\$12,000 - \$19,50
Канада	\$8,000 - \$17,50	\$5,00 - \$40,50
Ирландия	\$10,00 - \$45,50	\$7,000 - \$46,00
Австралия	\$11,00- \$41,50	\$5,00 - \$35,50
Жаңа Зеландия	\$14,50 - \$26,50	\$11,50 - \$20,50
Ресей	\$2,50 - \$12,50	\$2,50 - \$12,50
Азия елдері		
Сингапур	\$9,00 - \$14,50	\$18,500 - \$24,50
Гонконг	\$11,50 - \$24,50	\$11,50 - \$24,50
Қытай	\$3,50 – 20,00	\$8,50 - \$16,50
Жапония	\$5,50 – 18,50	\$10,50 – 12,50
Корея	\$2,00- 9,0	\$2,00- 8,50
Малайзия	\$2,90 - \$8,20	\$2,200*
Сингапур	\$9,80 - \$14,50	\$18,50- \$24,50
Ескертпе: [20] дереккөз бойынша құрастырылды.		

Қорытынды

Елдердегі ЖОО бойынша жаһандық тенденцияларға шолу, шын мәнінде, олардың әрқайсысында әрбір мемлекет үшін өзіндік ерекше жүйе қалыптасқанын көрсетті. Кез келген жүйе қаншалықты бірегей, қаншалықты ерекше болса да, еліміздің жоғары оқу орындарын жетілдіре алады. Мәселен, қазақстандық институттар мен басқару органдары тарапынан толық қабылдау мүмкіндігі бар белгілі бір жүйелер санын оң жақтардың атап өтуге болады. Менеджментті жетілдірудегі әртүрлі елдердің тәжірибесі қолданылған үлгілер оларды пайдалануға мүмкіндік беретін айқын артықшылықтарды ұсына алмады, сондай-ақ тенденцияларды бағалау әдістері дамымаған жағдайда жоғарылайтыны анықалды.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Deryagin A.V., Krasnova L.A., Sahabiev I.A., Samedov M.N., Shurygin V.Y. Scientific and educational experiment in the engineering training of students in the bachelor's degree program in energy production // *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering*. 2022. No. 8(8). P. 572–577.
- 2 Dudukalov E.V., Spabekov G.O., Kashirskaya L.V., Sevbitov A.V., Voronkova O.Yu., Vasyutkina L.V. Fiscal Goals of Regulating the Activities of the Institute of Controlled Foreign Companies in the Digital Economy // *Entrepreneurship and Sustainability Issues*. 2020. No. 8(2). P. 972–983.
- 3 Belousova M., Aleshko R., Zakieva R., Karabasheva M., Gorovoy S., Kozhemov S. Development of equipment management system with monitoring of working characteristics of technological processes // *Journal of Applied Engineering Science*. 2021. No. 19(1). P. 186–192.
- 4 Bakharev V.V., Kapustina I.V., Mityashin G.Y., Katrashova Y.V. Ecologization of retail: An analysis of strategies // *Siberian Journal of Life Sciences and Agriculture*. 2020. No. 12(5). P. 79–96.
- 5 Akhmadeev R., Morozova T., Voronkova O., Sitnov A. Targets determination model for vat risks mitigation at B2B marketplaces // *Entrepreneurship and Sustainability Issues*. 2022. No. 7(2). P. 1197–1216.
- 6 Achayeva M.S., Subbotina N.S. Adjectives of tactile perception in a comparative aspect // *Social Sciences (Pakistan)*. 2015. No. 10(6). P. 1260–1261.
- 7 Abulhanova Z.R., Mingazova L.I., Kayumova G.F., Ibrayeva A.T. General spirituality: The turkish lifestyle at the tatar literature of the late 19th-early 20th centuries // *Journal of Research in Applied Linguistics*. 2022. No. 10. P. 671–678.
- 8 Aidargaliyevad N., Akimov N., Kurmanov N. et al. Components of education 4.0 in open innovation competence frameworks: Systematic review // *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity, Multidisciplinary*. 2023. Vol. 9. P. 100037-1-100037-14.
- 9 Закон Республики Казахстан об образовании: принят 18 января 1992 года, №1153-ХІІ. 2021. URL: <https://online.zakon.kz>. (дата обращения: 10.08.2023)
- 10 Жакенов Г. Национальный доклад по развитию системы высшего образования Республики Казахстан. – 2023. URL: <http://old.unesco.kz/education>. 05.05.2023.
- 11 Psacharopoulos G., Patrinos H.A. Returns to investment in education: a decennial review of the global literature. 2021. URL: <http://datatopics.worldbank.org/education/files/GlobalAchievement>ReturnsInteractive.pdf>. 18.11.2021.
- 12 Ivanova V., Poltarykhin A., Szromnik A., Anichkina O. Economic policy for country's digitalization: a case study // *Entrepreneurship and Sustainability Issues*. 2022. No. 7(1). P. 649–661.
- 13 Указ Президента Республики Казахстан. Международная стипендия «Болашак»: утв. 5 ноябрь 1993 года, № 1394. URL: <https://online.zakon.kz>. (дата обращения: 10.08.2021)
- 14 Демцура С.С., Дмитриева Е.Ю. и др. Рынок образовательных услуг и современные тенденции развития образования в России // *Балтийский гуманитарный журнал*. – 2017. – Т. 6. – № 2(19). – С. 114–117.
- 15 Ломова И. Топ-10 трендов высшего образования по версии преподавателей. – Черноземье, 2020. URL: <https://chr.rbc.ru/chr>. 30.06.2020.
- 16 Khoruzhy L.I., Karabasheva M.R., Hajiyeu H.A., Zhadobina N.N., Alekhina N.A., Shichiyakh R.A. Controlled foreign companies: Influence on the sovereignty of the national tax base // *Entrepreneurship and Sustainability Issues*. 2020. No. 8(2). P. 33–50.
- 17 Martínez R.H., Arutyunyan S., Karabasheva M., Yesturliyeva A. Diagnostics and control of sustainable development of regions: Branch aspects // *Journal of Security and Sustainability Issues*. 2020. No. 9(3). P. 1065–1076.
- 18 Puryaev A., Puryaev A. Evaluating the Effectiveness of Projects of Global and National Economic Significance Level // *Smart Innovation, Systems and Technologies*. 2020. Vol. 172. P. 317–331. Springer, Singapore. URL: https://doi.org/10.1007/978-981-15-2244-4_29
- 19 Sychev Y., Abramovich B., Prokhorova V. The assesement of the shunt active filter efficiency under varied power supply source and load parameters // *International Journal of Electrical and Computer Engineering*. 2020. No. 10(6). P. 5621–5630.
- 20 Садык С., Тастанбеков К. Почему провалились реформы образования в Казахстане: взгляд из Японии. 2022. URL: <https://camonitor.kz/>. 14.07.2021.

REFERENCES

- 1 Deryagin A.V., Krasnova L.A., Sahabiev I.A., Samedov M.N., Shurygin V.Y. (2022) Scientific and educational experiment in the engineering training of students in the bachelor's degree program in energy production // *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering*. No. 8(8). P. 572–577. (In English).
- 2 Dudukalov E.V., Spabekov G.O., Kashirskaya L.V., Sevbitov A.V., Voronkova O.Yu., Vasyutkina L.V. (2020) Fiscal Goals of Regulating the Activities of the Institute of Controlled Foreign Companies in the Digital Economy // *Entrepreneurship and Sustainability Issues*. No. 8(2). P. 972–983. (In English).
- 3 Belousova M., Aleshko R., Zakieva R., Karabasheva M., Gorovoy S., Kozhemov S. (2021) Development of equipment management system with monitoring of working characteristics of technological processes // *Journal of Applied Engineering Science*. No. 19(1). P. 186–192. (In English).
- 4 Bakharev V.V., Kapustina I.V., Mityashin G.Y., Katrashova Y.V. (2020) Ecologization of retail: An analysis of strategies // *Siberian Journal of Life Sciences and Agriculture*. No. 12(5). P. 79–96. (In English).
- 5 Akhmadeev R., Morozova T., Voronkova O., Sitnov A. (2022) Targets determination model for vat risks mitigation at B2B marketplaces // *Entrepreneurship and Sustainability Issues*. No. 7(2). P. 1197–1216. (In English).
- 6 Achayeva M.S., Subbotina N.S. (2015) Adjectives of tactile perception in a comparative aspect // *Social Sciences (Pakistan)*. No. 10(6). P. 1260–1261. (In English).
- 7 Abulhanova Z.R., Mingazova L.I., Kayumova G.F., Ibrayeva A.T. (2022) General spirituality: The turkish lifestyle at the tatar literature of the late 19th-early 20th centuries // *Journal of Research in Applied Linguistics*. No. 10. P. 671–678. (In English).
- 8 Aidargaliyevad N., Akimov N., Kurmanov N. et al. (2023) Components of education 4.0 in open innovation competence frameworks: Systematic review // *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity, Multidisciplinary*. Vol. 9. P. 100037-1-100037-14. (In English).
- 9 Zakon Respubliki Kazahstan ob obrazovanii: prinjat 18 janvarja 1992 goda, No. 1153-XII. 2021. URL: <https://online.zakon.kz>. (data obrashhenija: 10.08.2023). (In English).
- 10 Zhakenov G. (2023) Nacional'nyj doklad po razvitiju sistemy vysshego obrazovanija Respubliki Kazahstan. URL: <http://old.unesco.kz/education>. 05.05.2023. (In English).
- 11 Psacharopoulos G., Patrinos H.A. (2021) Returns to investment in education: a decennial review of the global literature. URL: <http://datatopics.worldbank.org/education/files/GlobalAchievement>ReturnsInteractive.pdf>. 18.11.2021. (In English).
- 12 Ivanova V., Poltarykhin A., Szromnik A., Anichkina O. (2022) Economic policy for country's digitalization: a case study // *Entrepreneurship and Sustainability Issues*. No. 7(1). P. 649–661. (In English).
- 13 Ukaz Prezidenta Respubliki Kazahstan. Mezhdunarodnaja stipendija «Bolashak»: utv. 5 nojabr' 1993 goda, No. 1394. URL: <https://online.zakon.kz>. (data obrashhenija: 10.08.2021). (In English).
- 14 Demcurova S.S., Dmitrieva E.Ju. i dr. (2017) Rynok obrazovatel'nyh uslug i sovremennye tendencii razvitija obrazovanija v Rossii // *Baltijskij gumanitarnyj zhurnal*. V. 6. No. 2(19). P. 114–117. (In English).
- 15 Lomova I. (2020) Top-10 trendov vysshego obrazovanija po versii prepodavatelej. – Chernozem'e. URL: <https://chr.rbc.ru/chr>. 30.06.2020. (In English).
- 16 Khoruzhy L.I., Karabasheva M.R., Hajiyev H.A., Zhadobina N.N., Alekhina N.A., Shichiyakh R.A. (2020) Controlled foreign companies: Influence on the sovereignty of the national tax base // *Entrepreneurship and Sustainability Issues*. No. 8(2). P. 33–50. (In English).
- 17 Martínez R.H., Arutyunyan S., Karabasheva M., Yesturliyeva A. (2020) Diagnostics and control of sustainable development of regions: Branch aspects // *Journal of Security and Sustainability Issues*. No. 9(3). P. 1065–1076. (In English).
- 18 Puryaev A., Puryaev A. (2020) Evaluating the Effectiveness of Projects of Global and National Economic Significance Level // *Smart Innovation, Systems and Technologies*. Vol. 172. P. 317–331. Springer, Singapore. URL: https://doi.org/10.1007/978-981-15-2244-4_29. (In English).
- 19 Sychev Y., Abramovich B., Prokhorova V. (2020) The assesement of the shunt active filter efficiency under varied power supply source and load parameters // *International Journal of Electrical and Computer Engineering*. No. 10(6). P. 5621–5630. (In English).
- 20 Sadyk S., Tastanbekov K. (2022) Pochemu provalilis' reformy obrazovanija v Kazahstane: vzgljad iz Japonii. URL: <https://camonitor.kz/>. 14.07.2021. (In English).

А.С. ИСАХОВА,¹

PhD, ассоциированный профессор.

e-mail: asisakhova@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-1523-1413

Р.Ж. ДУЙСКЕНОВА,^{*2}

PhD, ст. преподаватель.

*e-mail: raigul19@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-7011-8229

Ж.С. ДЮСЕМБИНОВА,³

м.э.н., ст. преподаватель.

e-mail: Sajpitin@mail.ru

ORCID ID: 0000-0001-5712-1290

В.В. МИЩЕНКО,⁴

д.э.н., профессор.

e-mail: m.vitaly53@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-1449-3702

¹Алматы менеджмент университет,

г. Алматы қ., Қазақстан

²Международный

транспортно-гуманитарный университет,

г. Алматы, Қазақстан

³Алихан Бокейхан университет,

г. Семей, Қазақстан.

⁴Алтайский государственный университет,

г. Барнаул, Ресей

ЗАРУБЕЖНАЯ ПРАКТИКА ГЛОБАЛЬНЫХ ТРЕНДОВ В УСЛУГАХ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В статье рассмотрены передовые практики развития трендов в услугах высшего образования. Реформа образования входит в число приоритетных задач страны и находится в перманентном состоянии почти треть века, но все же, несмотря на масштабные усилия по реформированию, качество образовательных услуг и ППС корпуса на всех уровнях образовательного рынка если и повысилось за последние десятилетия, то незначительно. Карантин, связанный с Covid-19 в Казахстане, стал тем объективом, который наглядно выявил эти недостатки образования и показал ошибочность траектории ранее проводимых реформ, на которые часто уходило много времени, бюджетных средств в совокупности с их неэффективным использованием. Пандемия выявила самые слабые места в образовательной системе. Неготовность большинства педагогов к работе в онлайн-формате подтвердила, что мы были не готовы к переходу к цифровизации и беспрецедентным масштабным изменениям в эпоху глобализации в сфере образования. Выделение перспектив дальнейшего развития образовательного рынка в условиях социального дистанцирования и постпандемического периода является весьма актуальным. В современных условиях требований международного образования рынок казахстанского высшего образования приобрел много актуальных направлений и перспектив развития, но все же на сегодня многие методы, формы, механизмы, инструменты, организационно-структурные преобразования требуют своего улучшения и корректировки с учетом государственных приоритетов в области образования с национальными особенностями, научных исследований ученых, спроса потребителей, основных работодателей РВО и предложений со стороны вузов, которые зачастую не совпадают с равновесным спросом и предложением, поэтому данное исследование на сегодня актуально и требует дальнейших исследований и решения проблем по реализации образовательных трендов в Казахстане.

Ключевые слова: зарубежная практика, высшее образование, образовательные тренды, услуги, глобальные тренды, массовизация образования, реформы.

A.S. ISSAKHOVA,¹

PhD, associate professor.

e-mail: asisakhova@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-1523-1413

R.ZH. DUISKENOVA,^{*2}

PhD, senior lecturer.

*e-mail: raigul19@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-7011-8229

ZH.S. DYUSSEMBINOVA,³

m.e.s., senior lecturer.

e-mail: Sajpitin@mail.ru

ORCID ID: 0000-0001-5712-1290

V.V. MISHCHENKO,⁴

d.e.s., professor.

e-mail: m.vitaly53@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-1449-3702

¹Almaty Management University,

Almaty, Kazakhstan

²International University

of Transport and Humanities,

Almaty, Kazakhstan

³Alikhan Bokeikhan University,

Semey, Kazakhstan

⁴Altai State University,

Barnaul, Russia

FOREIGN PRACTICE OF GLOBAL TRENDS IN HIGHER EDUCATION SERVICES

Abstract

The article considers the best practices of trend development in higher education services. Education reform is among the country's priorities and has been in a permanent state for almost a third of a century, yet despite massive reform efforts, the quality of educational services and corps faculty at all levels of the education market has improved little, if at all, over the past decades. The quarantine related to Covid-19 in Kazakhstan became the lens that clearly revealed these shortcomings of education and showed the fallacy of the trajectory of previously implemented reforms, which often took so much time, budget funds combined with their inefficient use. The pandemic revealed the weakest points in the educational system, the unwillingness of most teachers to work in an online format and confirmed that we are definitely not ready for the transition of digitalization in the era of globalization 2.0 and has already become a catalyst for unprecedented large-scale changes in this area. Highlighting the prospects for further development of the educational market in the context of social distancing and the post-pandemic period is very relevant. In the conditions of modernity, requirements of international education market of Kazakhstan higher education has acquired many actual directions and prospects of development, but still today many methods, forms, mechanisms, tools, organizational and structural transformations require their improvement and adjustment taking into account the state priorities in the field of education with national peculiarities and scientific researches of scientists, demand of consumers, main employers of RHEs and proposals from universities, which often do not coincide with the equilibrium supply and demand, so this study is relevant today and requires further research and problem solving on the implementation of educational trends in Kazakhstan.

Key words: foreign practice, higher education, educational trends, services, global trends, massivisation of education, reforms.